

Валентина БОРБУНЮК, Марина ТОКАР

МОВЛЕННЄВІ КОМУНІКАЦІЇ

ПРАКТИКУМ

Навчальний посібник для студентів
ступеня вищої освіти «бакалавр»
Галузь знань В2 Культура і мистецтво

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ**

Валентина БОРБУНЮК, Марина ТОКАР

МОВЛЕННЄВІ КОМУНІКАЦІЇ

Навчальний посібник

**За загальною редакцією
проф. О. Соболева**

Харків 2026

УДК 8+008+7(07)

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Харківської державної академії дизайну і мистецтв (протокол № 22 від 29 квітня 2026 р.)

За загальною редакцією О.В. Соболева, кандидата мистецтвознавства, професора, член-кореспондента Національної академії мистецтв України

Рецензенти:

Шеховцова Т.А. – доктор філологічних наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Вальченко І.В. – кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.

Борбунюк В. О., Токар М. І.

Мовленнєві комунікації: Навчальний посібник / Валентина Борбунюк, Марина Токар. Харків: ХДАДМ, 2026. 137 с.

Пропонований навчальний посібник містить завдання і вправи для засвоєння теоретичних знань, розвиток і удосконалення практичних індивідуальних комунікативних компетентностей, а саме – мовленнєвих здібностей кожного студента і кожної студентки, з метою використання цих компетентностей у майбутній професійній діяльності.

Прикметною ознакою укладеного відповідно до навчальної програми видання є зразки виконаних студентами творчих завдань. Ці студентські роботи – результат апробації навчального посібника на заняттях з дисципліни «Мовленнєві комунікації». Їх репрезентація у даному виданні покликана стати однією із ланок комунікаційного ланцюжка між здобувачами вищої освіти академії різних мистецьких освітньо-професійних програм і років.

Підґрунтям для теоретичного матеріалу послужили власні наукові розвідки авторок та роботи вітчизняних і світових вчених. Концепція змісту навчальної дисципліни і творчі завдання є повністю авторськими.

Навчальний посібник адресується здобувачам вищої освіти галузі знань В2 Культура і мистецтво та усім, хто цікавиться новітніми підходами до інтерпретації мовлення як комунікативного феномену у постмодерну добу.

В оформленні обкладинки використано світліну Phil Kiwi, на якій зафіксовано один із експонатів Музею комунікацій у м. Берлін (нім. Museum for Communication Berlin). Дизайн обкладинки – Анастасія Дьячек.

ЗМІСТ

I. Вступ.....	5
II. Зміст навчального матеріалу.....	7
Тема 1. Комунікація як наука. «Мовленнєві комунікації» як інтегральна навчальна дисципліна	8
1.1. Комунікація як наукове явище. Моделі комунікації.	
1.2. Об'єкт, предмет, мета, завдання дисципліни.	
1.3. Теорія мовної комунікації у міжгалузевому контексті.	
Тема 2. Комунікація постмодерної доби: текст, підтекст, інтермедіальність.....	24
2.1. Сучасні комунікативні технології та сучасні інформаційно-комунікаційні технології.	
2.2. Соціальні медіа як універсальні комунікативні інструменти.	
2.3. Інформація в епоху штучного інтелекту.	
2.4. Інтермедіальність як ознака тексту постмодерної доби.	
Тема 3. Мовленнєві жанри й дискурси: значення і смисл слова у комунікації.....	35
3.1. Мовленнєві жанри.	
3.2. Дискурс як тип комунікативної діяльності.	
3.3. Мовний код у комунікації: поняття прецедентних текстів.	
Тема 4. Максими ефективної мовленнєвої комунікації.....	49
4.1. Комунікативний кодекс.	
4.2. Культура мовлення і культура слухання/читання.	
4.3. Комунікативна компетенція. Інтерпретація як складова розуміння «відкритості» творів мистецтва.	
4.4. Механізми мовленнєвого впливу. Комунікативні стратегії і тактики.	
Тема 5. Мовна картина світу як віддзеркалення свідомості: етноспецифіка мовної комунікації.....	58
5.1. Термін «картина світу» як наукова метафора.	
5.2. Мовна особистість як носій лінгвокультури. Комунікативний паспорт мовця.	
5.3. Національна культура як ознака національної ідентичності.	
Тема 6. Міжкультурна комунікація: імагологічні аспекти.....	72
6.1. Імагологія і міжкультурна комунікація.	
6.2. Бінарна опозиція свій / чужий як основа імагології.	
6.3. Культурний синтез як характерна риса новітньої комунікації.	
Тема 7. Особливості фахової мовленнєвої комунікації у галузі культури і мистецтва.....	80
7.1. Інформаційно-комунікативна природа сучасного суспільства та мистецтво	
7.2. Вербальна основа художньої культури.	
7.3. Особливості «перекладу» вербального твору візуальною мовою.	
III. Самостійна робота.....	99
IV. Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	135

I. ВСТУП

Комунікація – це процес обміну інформацією. Вербальне (словесне, мовленнєве) є значущою складовою передачі інформації, а у поєднанні з візуальним і аудіальним – багаторівневого комунікативного процесу. Мовна комунікація, яка є підґрунтям мовленнєвої діяльності, є складною інформаційно-знаковою системою, що поєднує індивідуальні, національні та міжнаціональні компоненти. Навчальна дисципліна ***Мовленнєві комунікації*** є вибірковою загально-академічною дисципліною, вивчення якої передбачено у **7 семестрі** для студентів спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» (загальний обсяг 3 кредити – 90 год.) та спеціальності «Дизайн» (загальний обсяг 4 кредити – 120 год.), а у **8 семестрі** – для студентів спеціальності «Образотворче мистецтво» (загальний обсяг 3 кредити – 90 год.).

Пропонований навчальний посібник містить завдання і вправи для засвоювання теоретичних знань, розвиток і удосконалення практичних індивідуальних комунікативних компетентностей, а саме – мовленнєвих здібностей кожного студента і кожної студентки з метою використання цих компетентностей у майбутній професійній діяльності. Укладене відповідно до програми навчальне видання ***«Мовленнєві комунікації»*** містить стислий (тезовий) теоретичний матеріал, плани практичних занять, практичні завдання і вправи, базові терміни і поняття курсу, список рекомендованої літератури тощо. Серед основних тем – мовленнєві жанри і дискурси, інтермедіальність як риса комунікації постмодерної доби, моделі комунікації, комунікативний кодекс, комунікативні стратегії і тактики, мовна картина світу як віддзеркалення свідомості, особливості міжкультурної мовленнєвої комунікації, комунікативна поведінка тощо. Підґрунтям для теоретичного матеріалу послужили власні наукові розвідки авторок та наукові розвідки вітчизняних і світових вчених, концепція і творчі завдання є авторськими. Змістове наповнення навчального посібника є результатом роботи зі студентами 4 курсу різних освітньо-професійних програм.

На завершення роботи студентам було запропоновано сформулювати епіграф до дисципліни. Наводимо один із них: «Кожне слово – нота, а мовленнєві комунікації – мистецтво створювати гарну мелодію» (Софія Каграманян, студентка 4 курсу ОПП «Графічний дизайн», 2024–2025 навчального року). І пояснила: «Процес спілкування подібний до створення музики. Кожне слово, як нота, має своє велике значення і силу, але лише в поєднанні з іншими створює завершену, гармонійну мелодію. Дисципліна "Мовленнєві комунікації" вчить професійно використовувати слова, щоб досягати порозуміння, передавати емоції та ідеї, будувати діалог і взаємодію між людьми, що є важливою частиною нашого життя. Так само як музикант обирає ноти, щоб скласти гарну мелодію, людина, яка володіє мистецтвом комунікації і певним словниковим запасом, створює "мелодії", здатні поєднати думки, знання і вміння». Це художньо-образне узагальнення змісту дисципліни і є очікуваним результатом навчання.

Пропонований навчальний матеріал може бути використаний на заняттях з інших дисциплін циклу загальної підготовки.

II. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Дисципліна «Мовленнєві комунікації» вивчається впродовж одного семестру на 4 курсі (ОПП «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» та «Образотворче мистецтво» загальний обсяг – 3 кредити), (ОПП «Дизайн» загальний обсяг – 4 кредити). Форми занять – аудиторні практичні заняття та самостійна робота. Для розкриття тем використовується методика навчання, що фокусується на закріпленні теоретичних знань через активні дії для формування навичок та вмінь, а саме практичні вправи і завдання. Всього курс складається із 7 тем. Студенти виконують 1 контрольну роботу творчого характеру. Вивчення дисципліни завершується заліком як формою підсумкового контролю знань.

Самостійна робота спрямована на вдосконалення практичних умінь і навичок, а також засвоєння теоретичного матеріалу. Зміст самостійного опанування матеріалу передбачає опрацювання оригінальних монографій і фахових періодичних видань відповідно до спеціальності здобувача, що обираються студентом з урахуванням рекомендацій викладача. Крім того, самостійна робота охоплює підготовку усних доповідей для участі в конференціях, створення якісного фахового тексту українською мовою з метою публічної презентації професійних намірів і здобутків тощо.

У даному посібнику кожна тема структурована так:

- план для самостійного опанування теоретичного матеріалу із ключовими словами, що складають основний тезаурус дисципліни і можуть бути використані студентом для самостійного пошуку додаткової інформації;
- теоретичні відомості, що подаються стисло (тезово) із посиланням на джерело, де необхідна інформація розкрита розлого;
- питання для актуалізації знань і самоконтролю;
- практичні завдання, які виконуються на занятті і самостійно з подальшим обговоренням на занятті (пропонований розділ містить зразки завдань, виконаних студентами попередніх років, знайомство з якими покликано налаштовувати студентів на дискусію і пошук власного нестандартного рішення);
- список рекомендованої літератури.